

El català i la immigració

Anàlisi de l'oferta de cursos de català als immigrants adults
extracomunitaris

Equip de recerca

Marta Rovira (directora)

Eva Castellanos

Marta Fernàndez Prat

Enric Saurí

Informe general per a la Fundació Jaume I

Aquest estudi ha estat una idea original de la Plataforma per la Llengua, a qui volem agrair la seva tasca de conscienciació envers l'ús del català.

També volem agrair a la Fundació Jaume I que hagi donat suport a aquesta iniciativa, com a tantes altres en favor de la llengua catalana.

Finalment, volem donar les gràcies a totes les persones que han estat entrevistades. Totes elles, amb la seva amabilitat i el temps que ens han dedicat, han fet possible aquest estudi.

Índex

Introducció	6
1. El català i la immigració: punts de partida	10
1.1. El fenomen migratori a Catalunya	11
1.1.1. Antecedents històrics	11
1.1.2. La immigració extracomunitària	12
1.1.3. Dades actuals sobre nova immigració a Catalunya	15
1.2. El marc legal i les polítiques d'immigració.....	20
1.2.1. La Llei d'Estrangeria.....	20
1.2.2. La llei d'estrangeria del 2000	21
1.2.3. Les polítiques d'immigració a Catalunya.....	23
1.3. Situació i les polítiques lingüístiques a Catalunya.....	28
1.3.1. La situació lingüística a Catalunya	28
1.3.2. La normalització lingüística a Catalunya	30
1.3.3. Les polítiques lingüístiques a Catalunya.....	32
1.4. Plantejament: el català, llengua d'acollida?	35
1.5. Metodologia d'anàlisi	39
2. L'oferta pública de cursos per als immigrants adults	41
2.1. Els cursos del CNL	46
2.1.1. El català per a immigrants, canvi d'orientació	46
2.1.2. La nova oferta de cursos del CNL.....	49
2.1.3. Metodologia i professorat dels cursos.....	54
2.2. Els cursos dels Centres de Formació d'adults	57
2.2.1. Augment de l'alumnat.....	58
2.2.2. El català als Centres de Formació d'Adults.....	60
2.2.3. Increment de l'oferta de català.....	63
2.3. Els cursos del Departament de Treball	64
2.3.1. L'oferta de català als cursos de formació ocupacional.....	64
2.4. Altres ofertes de cursos.....	66
2.4.1. L'oferta de cursos de l'Institut Municipal d'Educació de Lleida	66
2.5. Valoració de l'oferta per part dels responsables i del professorat implicat.....	68
2.5.1. Una situació nova i complicada.....	68
2.5.2. Manca de coordinació institucional	69
2.5.3. Manca de recursos: finançament, materials de suport i metodologia	70
2.5.4. La formació del professorat.....	71
2.6. Conclusions sobre l'oferta pública de cursos de català per a immigrants	73

3. L'oferta de cursos per a immigrants de la societat civil	75
3.1. L'oferta de cursos de les entitats.....	77
3.1.1. <i>En quina llengua ensenyen les entitats?</i>	77
3.1.2. <i>Descripció dels cursos</i>	79
3.1.3. <i>El català, eina d'integració?</i>	81
3.2. L'oferta de cursos dels sindicats	83
3.2.1. <i>En quina llengua ensenyen els sindicats?</i>	83
3.2.2. <i>Descripció dels cursos</i>	84
3.2.3. <i>El català, eina d'integració?</i>	86
3.3. Conclusions sobre l'oferta de cursos de català per a immigrants per part de la societat civil	88
4. La diversitat territorial en l'oferta de cursos de català.....	89
4.1. Perspectiva general.....	90
4.2. Plans municipals i plans comarcals.....	95
4.3. L'oferta de català de les comarques analitzades	98
4.4. Conclusions sobre la diversitat territorial en l'oferta de cursos de català	115
5. Característiques de l'alumnat	116
5.1. Característiques globals de la immigració extracomunitària a Catalunya.....	117
5.2. Perfil de l'alumnat.....	119
5.2.1. <i>Origen dels/de les alumnes</i>	119
5.2.2. <i>Vies d'arribada als cursos</i>	122
5.2.3. <i>Distribució per raó de sexe</i>	123
5.2.4. <i>Situació laboral</i>	125
5.2.5. <i>Nivells formatius</i>	126
5.3. Motivacions per aprendre la llengua	128
5.3.1. <i>Aproximació dels immigrants al català</i>	130
5.4. Conclusions sobre les característiques de l'alumnat	132
6. Conclusions: el català, eina d'integració?	133
7. Propostes.....	140
8. Bibliografia	146

Introducció

La llengua catalana s'ha vist històricament sotmesa a situacions de feblesa i precarietat. En els darrers vint anys, les institucions catalanes democràtiques han vetllat perquè l'ús del català s'estengués i es consolidés la seva situació com a llengua pròpia i de referència a Catalunya. Tanmateix, la manca de poder en molts àmbits i les dificultats per integrar grans migracions successives de persones d'altres cultures han fet que aquest objectiu no estigui garantit. Les nombroses iniciatives que s'han dut a terme des de la societat civil han estat, doncs, fonamentals per conscienciar la població sobre la necessitat de promoure la llengua catalana en tots els àmbits de comunicació. Malgrat això, la nostra societat ha d'anar assumint canvis constants que suposen grans reptes per a les llengües que no tenen una posició de força com és el cas del català.

Un d'aquests grans reptes que tenim just davant nostre és la integració d'una nova immigració, amb característiques culturals molt diferents a les anteriors, i amb unes condicions també diferents, a causa de les lleis d'estrangeria. Si volem assegurar el futur de la llengua catalana és evident que cal que esdevingui un dels principals instruments d'integració d'aquesta nova població. Utilitzem l'expressió "nova immigració" per referir-nos al col·lectiu de persones que han arribat fa poc o que està arribant en aquests moments a Catalunya, procedents de països extracomunitaris, en contrast amb la immigració que va arribar a la dècada dels 60 i 70 de la resta de l'Estat Espanyol. Hem pensat que l'anàlisi de la immigració d'origen extracomunitari demana un estudi monogràfic. No inclourem en l'anàlisi aquelles persones procedents de l'Europa comunitària, ja que considerem que, degut a factors econòmics i socioculturals, formarien una realitat diferent.

En canvi, pel que fa a la immigració extracomunitària, tant la situació econòmica de partida, com el context de la seva relació amb la societat d'acollida, fa que s'acumulin una sèrie de desavantatges en l'aprenentatge del català. D'una banda, perquè les seves xarxes relacionals sovint estan formades per persones del seu mateix origen nacional. D'altra banda, perquè no sempre és fàcil combinar una situació laboral precària amb l'accés a un curs d'aprenentatge del català; alhora que per a moltes persones és el primer contacte amb la grafia llatina o amb el mateix procés d'alfabetització. La situació irregular d'aquestes persones incrementa encara més les dificultats.

Però l'ensenyament del català no és només un repte per a les persones nouvingudes. És també un repte de la societat catalana per dues raons: per la necessitat d'integrar a les persones de la nova immigració i possibilitar-los l'accés a tots els elements culturals i socials propis del nostre país; però també per la necessitat de fer del català una llengua normalitzada en tots els àmbits de la societat. És evident que els nous immigrants percebran que els cal aprendre català en la mesura que sigui socialment necessari o útil: per relacionar-se, per treballar, per aconseguir prestigi social, etc. En aquest sentit podem dir que la nova immigració no és una causa de la desnormalització del català en alguns àmbits socials, però sí que en pot ser un símptoma difícil de capgirar.

Per això aquest estudi es planteja analitzar els esforços que s'estan fent en aquesta direcció. Quin procés d'aprenentatge del català estan fent les persones de la nova immigració? Quina és l'oferta més adequada a aquests col·lectius? Quin paper hi juguen les diferents administracions? Quin paper hi tenen les entitats que atenen els immigrants extracomunitaris?

Per tal de respondre a aquestes i d'altres preguntes hem fet una setantena d'entrevistes a responsables de l'administració i de les entitats del país; a persones implicades en l'ensenyament del català a adults i a persones que coneixen les vies d'acollida dels immigrants. Amb tot aquest conjunt d'entrevistes, podem fer una primera diagnosi de com s'estructura l'oferta de cursos de català per a immigrants adults al nostre país, amb una anàlisi dels aspectes resolts i de les deficiències que cal resoldre.

Esperem que aquesta diagnosi serveixi per avançar en la normalització del català i per aconseguir una major integració de les persones immigrades. La llengua és un factor fonamental en aquest procés d'integració. Per a qualsevol persona, el fet de parlar una nova llengua representa una porta oberta a tota una nova cultura, a tota una xarxa de relacions i de costums, a tot un món. Per això mateix el fet que les persones de la nova immigració aprenguin català o no és un fet rellevant. La llengua no és només un vehicle de comunicació, sinó l'expressió d'una cultura. No és, doncs, accessori el fet que els nous immigrants aprenguin castellà o català. No són llengües exactament intercanviables, perquè representen diferents cultures. Però

ahora perquè en la nostra societat aquestes dues llengües no és veritat que convisquin en un pla d'absoluta igualtat i intercanviabilitat.

1. El català i la immigració: punts de partida

1.1 El fenomen migratori a Catalunya

En aquest capítol volem fer un breu estat de la qüestió de la immigració extracomunitària a Catalunya, que inclou els precedents històrics i les dades actuals sobre immigració. Malgrat la brevetat, pensem que és imprescindible situar el fenomen migratori d'una manera general abans d'entrar a fer consideracions sobre la relació entre llengua i immigració. Al nostre país ja existeixen força estudis sobre immigració, que amplien i aprofundeixen en les idees que reflectim aquí.

1.1.1 Antecedents històrics

Abans de centrar-nos en la situació actual de la immigració a Catalunya, val la pena tenir en compte, tot i que de forma molt esquemàtica, un marc més ampli tant a nivell geogràfic com històric per contextualitzar els fluxos migratoris.

Des dels temps més remots han existit desplaçaments importants de població. Tot i això, podem destacar que les migracions constitueixen un component estructural del sistema mundial contemporani. Aquest és el resultat del procés que es va iniciar fa cinc segles amb l'hegemonia de les potències colonials europees, i el desenvolupament i expansió del capitalisme.

És amb el “descobriment” de “nous” continents que comencen els desplaçaments d'europaus cap a aquestes “noves terres”. En canvi, les dinàmiques migratòries sorgides en l'últim terç del segle XX són en sentit invers, des dels països en vies de desenvolupament cap a l'Europa del Nord i Central. Aquests fluxos migratoris s'han anat incrementant amb el temps, a mesura que han crescut les desigualtats econòmiques entre diferents països, en el marc d'això que s'anomena la mundialització de l'economia, i s'han vist incrementats per la crisi de la Unió Soviètica i del bloc de països de l'Est.

En el moment actual, segurament hem de pensar en un món molt més comunicable en termes de transport de persones. I això fa que malgrat les

barreres que hi posen els estats, el moviment de persones d'un lloc a l'altre no para de créixer. Tant dels que ho fan legalment i sota els auspicis d'una ciutadania de primera categoria, com que ho fan il·legalment i sotmesos a una consideració de ciutadans de segona. A principis del segle XXI, pràcticament cap país del món occidental resta al marge d'aquests fluxos migratoris.

Pel que fa a Catalunya, les migracions també són un fenomen molt antic, i la successió dels diferents moviments de població i de contactes interculturals ha donat lloc a un bagatge cultural important en aquest camp. Tot i que podríem posar molts exemples anteriors, una de les migracions que han marcat més profundament la nostra història recent és la provinent d'altres punts de l'Estat espanyol. Tot i que ja s'inicia a finals del segle XIX, podem destacar dues etapes principals: la primera d'origen bàsicament murcià al primer terç del segle XX, i la segona d'origen principalment andalús durant la segona meitat del segle XX. Aquesta immigració ha estat molt important, fins al punt que ha arribat a superar el 50% de la població en un nombre important de municipis industrials de Catalunya.

El fet que aquesta immigració de llengua espanyola sigui tan recent fa que l'experiència sigui molt important a l'hora d'abordar les immigracions posteriors. Les dinàmiques i els conflictes d'ordre cultural i lingüístic i les transformacions que se n'han derivat, ofereixen experiències que no es poden deixar de considerar. Malgrat que la immigració extracomunitària presenta diferències respecte de la immigració anterior, també és veritat que en moltes coses les distincions són produïdes per la manera com ens la mirem, aquesta nova immigració.

1.1.2 La immigració extracomunitària

La immigració actual realment ha suposat una nova concepció de la immigració per a la societat catalana. Malgrat que es parla de "nova immigració" per referir-se a la immigració extracomunitària, sovint s'hi fa referència com si es tractés de l'única immigració que ha existit. Ser immigrant avui dia és gairebé sinònim

de persona que prové dels països pobres del planeta. A causa d'aquest factor econòmic i també pel fet de provenir de països culturalment llunyans, la immigració extracomunitària forma una realitat diferenciada de les migracions anteriors.

Ja d'entrada la definició d'"extracomunitària" ens parla d'una procedència que condiona el seu estatus legal. El fet de no provenir d'un dels estats membres de la Unió Europea implica que no tenen reconegut l'estatus de ciutadà i que en cas que vulguin regularitzar la seva situació, hauran d'adaptar-se a la llei vigent, tal i com explicarem en el següent apartat. Però, de fet, en la definició d'aquest nou fenomen migratori s'hi barregen més ingredients. Hi tenen un pes important altres aspectes econòmics i socioculturals. En aquest sentit una de les distincions més significatives és la que s'estableix entre l'estranger i l'immigrant. Se sobreentén que els estrangers són els que provenen de països desenvolupats, mentre que els immigrants es desplacen per motius econòmics i provenen de països subdesenvolupats o en vies de desenvolupament, és a dir Europa de l'est, Amèrica del Sud i Central, Àfrica i Àsia, excepte Israel i Japó.

La percepció de la immigració extracomunitària està sovint associada a diferències fenotípiques. El color de la pell es converteix així en un nou tret diferenciador de les persones que mai no havia existit al nostre país. També s'ha de tenir en compte que es percep aquesta immigració com una població que es caracteritza per uns trets lingüístics i culturals molt diferents dels de la població autòctona. Aquesta distància cultural a vegades ve marcada per la religió, com és el cas dels musulmans. Tanmateix, si féssim un viatge en el temps, veuríem que fa quaranta anys també es veien els immigrants espanyols com persones ben diferents de nosaltres, tant per l'aspecte com pels costums. Se'ls arribava a considerar una mica incivilitzats, quan es tractava de la gent més pobre, que va haver de construir barraques per viure, sense aigua i sense llum. Aquesta imatge dels antics immigrants ja ha desaparegut, però ara són uns altres els que són vistos com diferents i als quals se'ls veu gairebé com incivilitzats.

D'altra banda, els mitjans de comunicació també han contribuït a donar forma a aquest nou concepte, tot sovint a partir d'un enfocament sensacionalista, i utilitzant expressions alarmistes, del tipus "una allau d'immigrants", que més aviat contribueixen a allunyar-nos d'una anàlisi objectiva del fenomen. La població estrangera a Catalunya el 2001 era oficialment de 280.165 persones, que equival a un percentatge del 4,4% del total de la població. Tot i que això suposa un increment molt notable en el nostre país, ara per ara el percentatge de població estrangera encara no és comparable al d'altres països europeus. Segons dades del 1997, el percentatge de població estrangera a altres països europeus oscil·lava entre el 10,7% a Bèlgica, el 9% a Àustria, el 8,6% a Alemanya i el 6,4% a França. Tot i amb això, la presència d'immigrants és especialment significativa en algunes comarques del nostre país, mentre que en altres quasi no és perceptible. Al mateix temps, la presència de la nova immigració es caracteritza pel fet de situar-se tant en ciutats grans com en pobles petits de les comarques de l'interior, on l'activitat agrària té un pes important.

Com sol passar en els processos de migració col·lectius, un dels efectes que té aquesta migració és la trasllat dels llaços de veïnatge del país d'origen al país d'arribada. Això vol dir compartir l'habitatge i el barri amb persones que han vingut de la mateixa zona. Aquest efecte de concentració fa que la immigració extracomunitària sigui molt visible, i que contribueixi a la imatge diferenciadora que aporten els seus trets fenotípics i la seva indumentària. A més la nova immigració, com ha succeït en les migracions anteriors, tendeix a localitzar-se en els barris en els quals el cost de l'habitatge és més baix i on els serveis sovint són deficitari. Són barris on, anteriorment a l'arribada d'immigrants, ja s'hi trobava la població amb més dificultats econòmiques. És en aquests casos que la immigració es pot veure més fàcilment com una font de conflictes. Es tracta de conflictes complexos, ja que sovint darrera del que s'identifica com a "xoc cultural" s'hi amaguen problemàtiques de tipus socioeconòmic.

Finalment, una altra característica rellevant dels nous processos migratoris és que estem parlant de col·lectius molt diversos, que venen dels quatre continents. I això és també un fenomen recent en altres països europeus, on la

immigració havia estat molt vinculada a les antigues colònies (algerians a França, hindús a Anglaterra, turcs a Alemanya...). Això fa que estudiar la immigració extracomunitària sigui certament complex, ja que ens trobem davant de cultures i situacions personals molt diferents. Les expectatives, els objectius, l'edat, la situació legal, etc. poden arribar a ser molt diferents entre uns col·lectius i els altres. L'actitud que puguin tenir davant l'aprenentatge del català també pot ser molt diversificada, en funció de com els condicionin tots aquests factors que hem dit.

1.1.3 Dades sobre la immigració no comunitària a Catalunya

Per tal de caracteritzar la població provinent de països extracomunitaris farem un repàs a les dades disponibles sobre aquest tipus d'immigració a Catalunya. La població estrangera a Catalunya el 2001 era oficialment de **280.165** persones, que equival a un percentatge del **4,40%** del total de la població. I això representa el 25,30% dels estrangers que viuen a l'Estat espanyol. Una dada a remarcar, per tant, és que Catalunya presenta un percentatge més gran d'estrangers que l'Estat espanyol respecte a la seva població total. Això es deu principalment a la proximitat de Catalunya als altres països de la UE, cap a on es dirigien inicialment els immigrants, i també al creixement econòmic que ha fet que alguns es decidissin a quedar-se. També es dona la situació que, proporcionalment al nombre d'immigrants, es produeixen menys regularitzacions a Catalunya que a l'àrea de Madrid.

Cal tenir en compte, doncs, que les dades de què disposem estan referides a les persones amb permís de residència. Hi ha un nombrós col·lectiu d'immigrants que, com que no són "legals", és molt difícil de comptabilitzar en les estadístiques. Tanmateix, les dades oficials són les que ofereixen dades més fiables si volem observar diferents variables, com ara el sexe, l'edat i el país d'origen.

Si considerem només els residents estrangers que hem inclòs en la denominació de «nova immigració», és a dir, traient els procedents de la UE i

els Estats Units, tenim un total de **226.772** persones, que equival al **3,5%** de la població a Catalunya.

Segons indica la taula 1, el 2001 els residents estrangers més nombrosos a Catalunya són els africans (**111.106**). En segon lloc hi ha els residents procedents del continent americà (**6.6837**, 2.153 dels quals són dels EUA). En tercer lloc, hi ha els estrangers que procedeixen d'Àsia i Oceania (**35.847**). I finalment, els residents europeus (de fora de la UE) (**14.897**).

Taula 1
Residents estrangers per país de procedència. Províncies i Catalunya. 2001.

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
França	8150	2479	191	1046	11866
Alemanya	6884	2107	83	1248	10322
Itàlia	7535	937	79	692	9243
Regne Unit	4621	1477	82	853	7033
Països Baixos	2249	1096	44	498	3887
Portugal	2255	608	310	263	3436
Bèlgica	1072	889	23	547	2531
Resta Unió Europea	2412	321	22	169	2924
Total Unió Europea	35178	9914	834	5316	51242
Europa (sense UE)	7627	2618	2049	2603	14897
Total Europa	42805	12532	2883	7919	66139
Marroc	61638	14958	3901	8145	88642
Gàmbia	2663	4755	506	34	7958
Senegal	2007	755	508	352	3622
Algèria	2322	216	720	429	3687
Resta Àfrica	4846	1051	1134	166	7197
Total Àfrica	73476	21735	6769	9126	111106
Perú	11940	218	91	125	12374
República Dominicana	7183	403	309	377	8272
Equador	13594	613	313	653	15173
Colòmbia	6040	813	552	872	8277
Argentina	3889	594	155	349	4987
Cuba	3041	312	137	316	3806
Estats Units	1861	162	26	104	2153
Resta Amèrica	9303	1463	365	664	11795
Total Amèrica	56851	4578	1948	3460	66837
Xina	10527	486	289	610	11912
Filipines	5222	176	9	95	5502
Paquistan	10339	68	11	77	10495
Resta Àsia	6786	712	63	165	7726
Total Àsia	32874	1442	372	947	35635
Total Oceania	184	22	0	6	212
Apàtrida	15	9	7	6	37
País desconegut	190	4	5	2	201
Total	206395	40322	11984	21466	280167

Font: Ministerio del Interior. Dirección General de la Policía. IDESCAT

Si observem les dades per sexe veiem que la quantitat total d'homes estrangers és de **119.921**, mentre que hi ha **92.775** dones. Per tant, el pes dels homes en la població estrangera és més gran (**55,78%**) que el de les dones (**43,15%**). Si ho mirem per continents, trobem que es produeix una excepció en el cas de la immigració americana, ja que en aquest cas les dones representen el **60%**. Amb els africans es dona el cas contrari, ja que el **65%** d'immigrants d'aquest continent són homes.

Taula 2

Residents estrangers per sexe i continent de procedència. Províncies i Catalunya. 2000.

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
Europa					
Unió Europea					
Homes	16709	4665	448	2727	24549
Dones	13604	4339	362	2495	20800
Resta d'Europa					
Homes	2598	844	632	886	4960
Dones	2475	943	215	646	4279
Àfrica					
Homes	34742	12871	4486	6359	58458
Dones	19695	7255	1433	2764	31147
Amèrica					
Homes	15641	1127	364	909	18041
Dones	23399	1699	749	1369	27216
Àsia					
Homes	12345	847	169	414	13775
Dones	8290	533	98	305	9226
Total					
Homes	82147	20369	6104	11301	119921
dones	67551	14783	2858	7583	92775

Fonts: Ministerio del Interior. Dirección General de la Policía — IDESCAT

Segons dades del 2000, els **residents extracomunitaris adults**, que constitueixen l'univers d'aquest estudi, sumen **133.435**. D'aquests, la majoria

es troba a la franja que va dels 24 als 44 anys, tal com podeu veure a la taula següent.

Taula 3
Residents estrangers per grups d'edat i continent de procedència. 2000.

	UE	Resta d'Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia	Oceania	Total
De 19 a 24 anys	2632	852	10396	5182	3112	8	22189
De 25 a 44 anys	23553	5040	44816	27194	13344	107	114078
De 45 a 64 anys	11080	1676	8701	6632	2825	52	30975
De 65 i més anys	5071	731	834	1459	383	19	8529

Fonts: Ministerio del Interior. Dirección General de la Policía — IDESCAT

Detallat per països, tal com mostra la taula 4 de l'annex, els estrangers extracomunitaris més nombrosos són els que provenen del Marroc. Però observat per continents, els procedents de països llatinoamericans representen la immigració més nombrosa en aquests moments.

Taula 4
Estrangers no comunitaris

País d'origen	Nombre
Marroc	88.642
Equador	15.173
Perú	12.374
Xina	11.912
Paquistan	10.495
Colòmbia	8.277
República Dominicana	8.272
Gàmbia	7.958

La immigració extracomunitària no és un fenomen localitzat en un punt concret del territori, sinó que està repartit per tot el Principat. En 16 comarques catalanes el nombre de residents legals és superior a 1.000. Malgrat així, on hi ha més immigració d'aquest tipus és a les comarques més urbanes i pròximes a Barcelona: el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme i el Vallès Occidental (amb dades del 1996). Això no treu, però, que en municipis petits hi pugui haver percentatges de més del 4 o el 5% de població immigrada.

Taula 5

Estrangers extracomunitaris per comarca

Comarca	Persones
Barcelonès	35049
Baix Llobregat	9544
Maresme	7933
Vallès Occidental	7682
Alt Empordà	4486
Baix Empordà	4140
Vallès Oriental	3565
Selva	2841
Tarragonès	2679
Osona	2348
Baix Camp	2284
Gironès	2155
Garraf	1986
Segrià	1246
Bages	1243
Baix Penedès	1091

1.2 El marc legal i les polítiques d'immigració

La situació de la societat catalana ha canviat molt en els últims 25 anys. Hem deixat enrere una dictadura i s'ha assolit l'autonomia. Gràcies a això, s'han desenvolupat unes polítiques socials semblants a les d'altres països europeus, i s'ha fet un procés de normalització lingüística. Tot això, juntament amb un creixement econòmic prou elevat i unes índex d'atur que ha anat disminuint fa que puguem considerar que, en molts sentits, la situació d'ara és molt millor per facilitar la integració a la societat catalana de la nova immigració.

I malgrat tot, la nova immigració es veu sotmesa a una situació molt precària. La legislació per regular la immigració a l'Estat espanyol en són una de les causes més importants. Les dificultats d'accés a un estatus de residència legal fan que molts immigrants es trobin com a única opció el treball submergit, i que se'ls faci molt difícil defensar uns drets mínimament semblants als dels ciutadans d'aquest país. Per això és important tenir en compte la legislació que afecta la immigració com un factor que pot dificultar la integració social de la nova immigració, i també la integració lingüística. Tant pel que té de precarització de la situació de les persones immigrades al nostre país, com el que té de manca de competències del govern català sobre la qüestió.

1.2.1 Les lleis d'estrangeria

A l'Estat espanyol, fins fa ben poc, la immigració estava regulada per la Llei Orgànica d'Estrangeria (1985), llei amb un enfocament molt restrictiu i repressiu, en la qual es sancionaven gairebé totes les infraccions amb l'expulsió. S'ha de tenir en compte que es va aprovar en vigílies de l'ingrés de l'Estat espanyol a la llavors anomenada Comunitat Econòmica Europea (1986). En aquell context la immigració era un fenomen important que els governs europeus pretenien controlar, tant en els seus països, com en els nous membres. L'objectiu principal de la llei d'estrangeria era reduir al mínim

l'arribada de treballadors estrangers, admetre'ls sempre per períodes curts i despreocupar-se de qualsevol altre aspecte.

Segons la legislació vigent, un estranger pot viure a l'Estat espanyol en règim d'estada o residència. El règim d'estada permet la permanència i la lliure circulació pel territori espanyol per un període no superior a tres mesos, sense intenció d'establir-s'hi ni de realitzar-hi activitats econòmiques lucratives. El primer permís de treball i de residència només podia durar un any i la seva renovació era per un altre any. La llei suposava que l'immigrant, quan acabava el contracte de treball o perdia la feina, havia de tornar immediatament al seu país, i si no ho feia se l'expulsava. No es preveia la possibilitat d'una immigració estable, i per tant tampoc el reagrupament familiar o la prestació de serveis socials als immigrants. Tots aquests elements s'han introduït posteriorment, de vegades mitjançant unes normes que estaven impulsades per tractats internacionals o per la jurisprudència dels tribunals.

Les sentències del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem, i indirectament, la jurisprudència del Tribunal Europeu dels Drets Humans, han qüestionat progressivament les limitacions de la llei als drets dels immigrants. La mateixa administració ha hagut d'afrontar les bosses d'immigració irregular amb la promulgació de diverses "regularitzacions" (1986, 1991 i 1996) i amb la previsió dels "contingents" anuals que s'estan aprovant des de 1993 i que funcionen com a regularitzacions encobertes per a immigrants que estan en condició irregular. Aquestes deficiències legals també inclouen aplicacions poc justificables de les lleis. Per exemple, l'any 2001 es van regularitzar a Barcelona un 17% de les persones que ho van demanar. A Madrid, en canvi, es van regularitzar un 71% de les persones que van presentar la sol·licitud.

1.2.2 La llei d'estrangeria del 2000

La nova "*Llei Orgànica sobre els drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social*" (LODILE), va entrar en vigor el 2 de febrer del 2000. La seva principal aportació ha estat recollir tota una jurisprudència i un marc legal

que estaven dispersos. L'enfocament és diferent a l'anterior llei, ja que es pretén que la situació d'irregularitat no comporti una privació radical de drets.

Però, la LODILE s'aprova contra la voluntat del Govern central, que procedeix a la seva reforma quan la llei només feia uns mesos que havia entrat en vigor. Aquesta reforma, aprovada mitjançant la Llei orgànica 8/2000 de 22 de desembre, té com a objectiu combatre l'entrada i l'estada irregular.

La diferenciació entre els drets dels immigrants regularitzats i els irregulars s'ha tornat a ampliar. La modificació afecta especialment els mecanismes que regulen l'accés a la regularització. L'excusa per modificar la llei era reduir l'acció de les màfies organitzades d'entrada d'immigrants, però a l'hora de la veritat suposa una retallada de drets i, indirectament, el foment de l'economia submergida. Les modificacions es basen en una criminalització de l'immigrant: es tornen a incloure les expulsions quan no es tenen els documents en regla o per haver entrat de forma irregular, o pel fet de treballar sense tenir el corresponent permís de residència i de treball. Es pot detenir l'immigrant en situació irregular per autoritat governativa fins a 72 hores, prèvies a la sol·licitud d'internament, que pot arribar a ser de 40 dies. Pel que fa als immigrants regulars, la reforma també elimina certs avenços en matèria d'integració introduïts amb la LODILE, retallant, per exemple, el dret a la reagrupament familiar.

La legislació sobre la immigració és una competència exclusiva de l'Estat. L'article 149.1.2. de la Constitució espanyola dóna competències exclusives a l'estat sobre "les matèries de nacionalitat, immigració, emigració, estrangeria i dret d'asil". Tot i això, ens trobem amb el fet que els governs autonòmics i locals, en la mesura que tenen competències en determinades àrees, (ensenyament, serveis socials i sanitat), han anat veient com s'incrementen les demandes d'accés a aquests serveis per part dels immigrants, a vegades fins i tot dels que no tenen la seva situació regularitzada. En algunes ocasions s'han fet passos per atendre aquestes demandes, emparant-se en acords o tractats internacionals sobre els drets humans, per exemple l'escolarització de tots els

menors (encara que les seves famílies no estiguessin regularitzades) abans de recollir-ho la llei.

1.2.3 Les polítiques d'immigració a Catalunya

De la mateixa manera que la Llei d'Estrangeria posa limitacions a la integració de les persones immigrades, també condiona les polítiques d'immigració. En el cas de Catalunya, a més, aquelles institucions que es fan càrrec d'aquesta integració han de superar el fet de no tenir una legislació pròpia d'àmbit català. La Constitució espanyola, en el seu article 149.1.2, concedeix a l'Estat la competència exclusiva en la determinació dels fluxos d'immigració, en la concessió d'asil i refugi, de la nacionalitat i dels permisos de treball i residència.

Això vol dir que les institucions catalanes només poden actuar en el terreny local, on les competències específiques permeten gestionar els tràmits d'empadronament. Però no poden actuar en altres àmbits amb una legislació pròpia, ni davant dels països d'origen d'aquesta nova immigració.

Malgrat això, a Catalunya s'ha anat desenvolupant una política d'immigració, amb l'objectiu de garantir alguns dels drets bàsics de les persones immigrades, com ara l'accés a l'educació i a la sanitat. Tant la Generalitat com les institucions locals han intervingut en una mesura o una altra per pal·liar situacions de precarietat en aquests dos terrenys, malgrat que la llei impedeix anar gaire més enllà. Així doncs, ens trobem que les polítiques d'immigració adreçades a la integració dels nous immigrants s'han de dur a terme des d'aquest àmbit nacional i local, mentre que les competències en la legislació i el control dels fluxos migratoris estan en mans de l'Estat. D'aquesta manera, es perd força coherència entre unes i altres polítiques. I també es perd la capacitat per desenvolupar una política global d'immigració.

D'altra banda, la manca de coherència de les actuacions en el camp de la nova immigració també es deuen a la parcel·lació de les iniciatives en diferents departaments del govern català, o en diferents maneres d'enfocar-les des dels governs locals i comarcals. La transversalitat de les necessitats que afecten la nova immigració fa que les actuacions de sanitat, educació, infància, benestar social, treball, etc. puguin ser contradictòries o repetitives.

En aquest sentit, el Pla Interdepartamental representa l'intent de programar la coordinació entre institucions i de programar una política d'immigració que abasti tots els aspectes. Els objectius generals del pla són (Alegre, 2000):

- Promoure una política global d'integració dels immigrants estrangers establerts a Catalunya.
- Establir i dur a terme un seguit de programes de recursos i serveis coherents i coordinats de suport al ple desenvolupament personal i social dels immigrants estrangers.
- Potenciar la participació dels immigrants estrangers en la construcció nacional de Catalunya.
- Promoure informació i sensibilització sobre la realitat de la immigració a Catalunya.

El Consell Assessor d'Immigració, al seu torn, integra els diferents sectors involucrats, des de l'administració i des de la societat civil. Aquest organisme té la missió d'avaluar la situació de la immigració al nostre país i de proposar mesures. El problema és el caràcter no vinculant que té aquest organisme, i la manca de competències exclusives, com hem dit abans, en matèria d'immigració.

De tota manera, molts dels aspectes que afecten la integració de les persones nouvingudes depenen no pas de polítiques específiques, sinó del desenvolupament de competències ja assumides per la Generalitat i els ajuntaments. En aquest sentit, sovint es dona la necessitat d'un increment de recursos més que no pas la necessitat d'activar actuacions específiques. En

l'àmbit lingüístic es barregen les dues necessitats: la de plantejar què cal fer davant la nova immigració, i la d'augmentar els recursos destinats a la normalització del català.

En aquest sentit, Miquel Àngel Alegre (2000) considera que «fins a principis dels noranta la política catalana ha acomplert bàsicament amb l'escomesa derivada del repartiment de funcions Estat-CCAA: l'Estat determina els criteris quantitatius i qualitatius d'entrada i estada de la població immigrada i les comunitats (amb més o menys contribució per part dels municipis) estableixen certes mesures per a la seva inserció sociolaboral.»

D'alguna manera, es pot dir que la Generalitat i els ajuntaments arriben on no arriba l'estat en política d'immigració. Però d'altra banda, això també es pot interpretar com una mancança constitutiva de la distribució de competències. Progressivament, la política estatal va assumint més control sobre la gestió de les infraestructures, les fronteres, la política europea, l'economia; mentre que les altres administracions van quedant cada vegada més en un segon pla i amb la gestió exclusiva dels problemes que afecten a la gent, sense tenir accés a les condicions més estructurals d'aquests problemes. La política d'immigració n'és un cas més, al costat de les polítiques de la gent gran i de l'educació.

Però en el cas de la immigració, a la situació de subsidiarietat de les actuacions que es puguin fer a Catalunya, cal afegir-hi dues característiques més (Alegre, 2000): la dispersió i la reactivitat. D'una banda, les actuacions en els diversos Departaments de la Generalitat ha estat desigual i dispersa. Aquesta divisió entre Departaments, malgrat els intents de coordinació, es manté moltes vegades de forma rigorosa. És el cas dels Plans Comarcals per a la Immigració, que només intervenen en algunes àrees (benestar social, habitatge, en alguns sanitat), mentre deixen de banda altres competències específiques de la Generalitat: sanitat, política lingüística, educació i treball.

L'altra característica de les polítiques d'immigració que s'han dut a terme fins ara és la reactivitat (Alegre, 2000). Malgrat que s'està fent un gran esforç d'anàlisi i planificació per part del govern català (Pla Interdepartamental, Consell Assessor, Plans Comarcals, Informes de Política Lingüística...), en la

majoria dels casos només s'arriba a definir els grans trets de la situació i de les actuacions possibles. Però no s'ha intervingut d'una forma realment global per establir unes prioritats i uns objectius en la qüestió de la integració dels immigrants. I encara falta molt perquè es vegin les concrecions a tot el territori de tota aquesta anàlisi i planificació necessàries.

En l'àmbit més local, les polítiques municipals han abordat amb més facilitat una actuació transversal sobre la immigració. Malgrat que els ajuntaments també pateixen una posició subsidiària i que han de resoldre molts problemes que les administracions amb més poder deixen a les seves mans sense recursos, està comprovada la seva capacitat per trobar solucions més a curt termini i més d'acord amb les necessitats de la gent.

A més, des de l'administració local també s'elaboren plans d'actuació que van més enllà del dia a dia, i que pretenen formular un marc de convivència i de drets per a tothom. L'anomenat Informe Girona (elaborat per un conjunt d'ONG i entitats oficials de la província de Girona i on es formulen 50 propostes i recomanacions sobre política d'immigració) va ser el primer document que plantejava aquesta necessitat. Posteriorment, alguns ajuntaments han desenvolupat els seus propis plans d'actuació en matèria d'immigració.

És el cas del Pla Integral pel Desenvolupament de la Convivència de Santa Coloma de Gramenet, el Pla per a la Igualtat Multicultural de Reus, el Pla Municipal per a la Nova Ciutadania de Mataró, el Pla Integral per a la Immigració de Banyoles, el Pla Integral d'Immigració de Manresa i el Pla d'Actuació Municipal de Sant Boi de Llobregat. Amb aquests plans es pretén solucionar els problemes i les necessitats diverses que comporta l'assentament de les persones immigrades, el reagrupament familiar, etc. Amb actuacions en matèria d'educació, sanitat, i en alguns casos cultura i habitatge, es pretén assolir la convivència i la cohesió social.

Els Plans Comarcals d'Integració dels Immigrants tenen l'objectiu de coordinar les actuacions de l'àmbit municipal a tot el territori d'una comarca. D'aquesta manera s'aconseguiria sumar esforços i recursos, ja que les necessitats dels municipis es resolen en l'àmbit comarcal, i a la capital de la comarca, quan es

tracta de municipis petits. A molts pobles petits hi ha uns percentatges d'immigració importants, i en canvi, es tracta de municipis que no disposen de gaires recursos, perquè tenen menys de 1.000 o 5.000 habitants.

Amb els Plans Comarcals també es pretén posar d'acord totes les administracions que actuen sobre el territori: Generalitat (Departament de Benestar Social), Consells Comarcals i Ajuntaments. En aquest sentit, sí que hi ha algunes actuacions molt concretes d'àmbit municipal que compten amb el suport de la Generalitat, però que no deixen de ser actuacions puntuals i de poc abast. En definitiva, els avenços sobre el terreny en matèria d'immigració es limiten a actuacions a molt petita escala, que poden ser molt adequades si es té en compte la realitat concreta d'un municipi, però que no van més enllà en la solució de situacions que són perfectament generalitzables a una gran majoria de municipis de Catalunya. I d'altra banda, existeix un Pla Interdepartamental que traça unes línies generals per a tot el territori català, però que té una difícil concreció en la pràctica de l'administració.

De fet, la pregunta sobre què cal generalitzar en les polítiques d'immigració i què cal enfocar des de la diversitat de les realitats locals sembla que encara resta oberta. Però el nostre objecte d'estudi no són les polítiques d'immigració, sinó les polítiques lingüístiques per a la immigració adulta extracomunitària. És en aquest àmbit, doncs, on intentarem donar resposta a aquesta pregunta sobre quines característiques comunes té aquesta política a tota Catalunya, i quines menes d'actuacions tenen un arrelament més local i uns trets diferenciats.

1.3 Situació i polítiques lingüístiques a Catalunya

1.3.1 La situació lingüística a Catalunya

La situació lingüística de Catalunya està definida pel bilingüisme. Aquest terme es pot referir a la competència individual en dues llengües, o bé pot ser utilitzat per descriure una situació social en que conviuen dues llengües. En el cas de Catalunya hem de parlar ja de població bilingüe, és a dir, de persones que utilitzen indistintament una llengua o l'altra, tot i que es tracta d'un percentatge molt petit de la població total. En la majoria dels casos, les persones que viuen a Catalunya són monolingües, tot i que coneixen tant el castellà com el català.¹ Això vol dir que, des del punt de vista de les preferències personals, sempre tendeixen a parlar en una llengua.

Pel que fa als usos socials, en canvi, català i castellà no estan en una situació de total igualtat. Podem dir que tots o gairebé tots els catalanoparlants parlen en castellà amb facilitat, mentre que no es pot dir el mateix de la població castellanoparlant, en què es donen casos de bilingüisme actiu i de bilingüisme passiu. La llengua que s'imposa més fàcilment en els usos socials en situacions bilingües, doncs, és el castellà. A més a més, la llengua utilitzada majoritàriament pels mitjans de comunicació, en la indústria cultural i en el món laboral és el castellà. Per tant, la presència del castellà és constant en la vida pública de Catalunya. No obstant això, en l'ensenyament i en els àmbits oficials s'ha normalitzat l'ús del català des que Catalunya disposa d'institucions pròpies, i és la llengua dels mitjans de comunicació públics. També cal dir que en diversos sectors socials catalanoparlants el català és la llengua dominant, i en diverses institucions, com ara la Universitat, el català s'utilitza amb força normalitat.

¹ Segons dades de la Direcció General de Política Lingüística, el 94,9% de la població l'entén, i el 75,3% el sap parlar (1996).

Cal tenir en compte que el bilingüisme és per norma general un concepte problemàtic, ja que la competència en dues llengües difícilment s'establirà en termes d'igualtat. La tendència més comuna és que la competència en les dues llengües només s'espera d'aquells parlants que tenen com a primera llengua la llengua minoritzada, no dels parlants de la llengua dominant. D'altra banda, quan es defineix el bilingüisme en funció de la competència lingüística, només es tenen en compte les facultats dels parlants, però no la seva actuació lingüística.

Això ens porta a un altre concepte que defineix la situació que es viu a Catalunya. El concepte de diglòssia. És l'equivalent grec del terme llatí bilingüisme, i apareix posteriorment per fer referència a una situació social en la qual s'utilitzen dues formes lingüístiques amb funcions socials diferents. Es tracta d'una situació social que pot plantejar un conflicte lingüístic entre la llengua dominada i la llengua dominant. El conflicte pot posar en marxa dos processos diferents: el procés de substitució lingüística (és a dir, la imposició de la llengua dominant), o el procés de normalització (és a dir, el manteniment de la llengua dominada).

Pel que fa a Catalunya, la diglòssia es dona en diferents aspectes. En aquestes pàgines no voldríem encallar-nos en aquest tema tant complex, del qual molts experts ja han parlat. En tot cas, us remetem a la bibliografia sobre sociolingüística que hi ha al final de l'estudi. Ara bé, quina és la percepció que té una persona nouvinguda de la nostra realitat lingüística? En resum, més enllà de la diglòssia que es produeix en diferents àmbits socials, i que provoca una situació de subordinació del català, el que és important destacar és el fet que el castellà és clarament la llengua imprescindible, ja que és gairebé impossible viure a Catalunya sense saber castellà. És la llengua de l'administració de l'Estat (competent en immigració), de moltes comunicacions públiques i de molts parlants que no utilitzen mai el català. En canvi, és possible viure a Catalunya sense saber el català. El que passa és que si una persona qualsevol es vol integrar a Catalunya amb normalitat necessitarà com a mínim entendre el català, però no li serà imprescindible de parlar-lo. Si que ho és per treballar en l'administració pública catalana.

1.3.2 La normalització lingüística a Catalunya

Parlem de normalització lingüística quan es tracta d'un procés social intencional que, a partir d'una situació de subordinació lingüística, pretén la plena recuperació de funcions i de parlants per la llengua dominada, amb l'objectiu d'impedir, d'aturar o de reinvertir la substitució lingüística i d'assegurar plenament l'estabilitat i la continuïtat futures d'aquella comunitat cultural.

El 1983 es va aprovar la primera Llei de Normalització Lingüística de Catalunya, en la qual s'incorporà la noció de "llengua pròpia" referida al català. Després de la repressió en tots els àmbits que va patir el català durant el franquisme —i anteriorment per part dels monarques espanyols— una de les reivindicacions més clares de la Transició va ser pel reconeixement del català com a llengua oficial de Catalunya i per l'ús del català en tots els àmbits públics. Aquesta llei va servir per iniciar una política de normalització des del Govern de la Generalitat que es va tenir la seva línia més destacada en l'àmbit educatiu. La immersió lingüística ha estat i és l'emblema d'una política que pretén que tots els escolars, independentment de la seva llengua materna, coneguin el català en acabar l'escolaritat. Al seu torn, la Constitució Espanyola obliga a tots els ciutadans espanyols a conèixer el castellà en acabar l'escolaritat obligatòria. Per tant, els ciutadans de Catalunya han d'acabar sabent el català i el castellà.

L'organisme encarregat de dur a terme les actuacions de normalització lingüística ha estat i és la Direcció General de Política Lingüística, depenent del Departament de Cultura de la Generalitat. Les actuacions d'aquest organisme s'han centrat en l'organització o subvenció de cursos de català i l'expedició de certificats de coneixements de català; el finançament de la creació i funcionament de centres de normalització lingüística en diverses parts del territori amb conveni amb els ajuntaments afectats; el finançament del Centre de Terminologia; la realització de diverses campanyes a favor de la catalanització i la subvenció directa per a la catalanització de determinades activitats (Argelaguet, 2001).

La institució més important d'aquesta política és el Consorci de Normalització Lingüística (CNL), que es va crear el 1988 amb la finalitat de promoure l'ús social del català. Concretament, en l'ensenyament no reglat de català als adults (organització de cursos siguin presencials, a distància o d'autoaprenentatge), l'assessorament lingüístic a empreses, entitats i associacions de tot tipus i l'impuls de la dinamització lingüística per tal de persuadir les persones sobre la viabilitat i la conveniència de l'ús creixent del català en les seves activitats. A més de la Generalitat, al CNL hi participen ajuntaments, consells comarcals i diputacions. Està format per una xarxa territorial de 22 CNL (Argelaguet, 2001)

El 1998 es va aprovar la Llei de Política Lingüística, que incrementava els àmbits d'actuació per tal de normalitzar l'ús del català en comerços, empreses i mitjans de comunicació. Tanmateix, un cop passats els cinc anys de termini que es va donar per al compliment de les disposicions de la llei en aquests àmbits ja s'ha vist que és molt difícil que es compleixi.

Malgrat que les enquestes periòdiques que encarrega la Direcció General de Política Lingüística indiquen que la majoria de la població de Catalunya (més del 90%) entén el català, en els últims anys s'ha anat estenent la idea que el procés de normalització ha tocat sostre. Molt resumidament, es té la impressió que malgrat l'escolarització de tothom en català, l'ús social de la llengua està en retrocés. És a dir, es dona la paradoxa següent: en el moment en què gaudim de democràcia i de les eines necessàries per fer del català una llengua normalitzada, són els mateixos parlants els que deixen d'utilitzar-la i opten més aviat pel castellà. Aquesta paradoxa, de fet, és falsa, però raonable. És falsa perquè no és veritat que hi hagi una política de normalització única, com explicarem en el capítol següent. I és falsa perquè cal tenir en compte el procés de catalanització pel que han passat moltes persones d'origen immigrant, i que progressivament han anat engruixint el col·lectiu de catalanoparlants. Si no fos per aquest procés de catalanització dels antics immigrants castellans, avui dia ja seríem una comunitat cultural residual. La paradoxa, però, és raonable perquè per a la majoria de persones castellanoparlants no es dona aquest procés de progressiva catalanització. I fins i tot hi ha estudis que demostren

que els joves catalanoparlants opten pel castellà com a llengua d'ús prioritari en les relacions entre iguals.

D'altra banda, també cal tenir en compte que malgrat el procés de normalització lingüística que s'ha dut a terme des de fa 20 anys, el castellà continua essent la llengua dominant d'una forma tant clara, que això produeix necessàriament la sensació de lluitar contra rodes de molí. En aquest context, hem d'afegir, a més, que els catalanoparlants continuen essent majoritàriament bilingües passius i patint encara, després de 25 anys de democràcia, una mena de sentiment d'inferioritat respecte de la seva llengua.

1.3.3 Les polítiques lingüístiques a Catalunya

Hem de mirar, doncs, més enllà de la política de normalització lingüística de la Generalitat. Tenim el costum de parlar de política lingüística a Catalunya d'una forma genèrica, o encara més, com si només hi hagués una administració amb capacitat per decidir sobre els usos lingüístics. Malgrat que és la Generalitat qui té les competències exclusives amb matèria lingüística, i que el Parlament de Catalunya és qui ha desenvolupat legalment aquesta competència, no es pot dir que totes les actuacions de l'administració a Catalunya respectin aquest marc legal. De fet, la política de l'Estat espanyol no ha estat mai la d'afavorir el català com a llengua d'ús en cap àmbit.

Com que la Generalitat no és l'única administració que actua en territori català, i de fet l'administració directa des de l'Estat s'exerceix en molts àmbits i molt rellevants, hem de parlar necessàriament de polítiques lingüístiques en plural. L'Estat legisla en matèria lingüística i ho fa sempre per defensar l'ús del castellà en totes les seves actuacions i en tots els seus àmbits. D'aquesta manera, no aplica en cap cas una política bilingüe, d'igualtat entre dues llengües oficials en el territori català. A efectes pràctics, ni tan sols tracta el català com la llengua pròpia de Catalunya, ja que només l'utilitza a instància del dret individual a sol·licitar-la.

Aquesta és, doncs, una forma de fer política lingüística que l'administració de l'Estat, que normalitza el castellà i deixa de banda sistemàticament el català, i

encara quan l'utilitza a instàncies dels ciutadans, això implica un alentiment i una pèrdua d'eficiència en els tràmits burocràtics². L'administració de justícia, l'administració d'hisenda, l'INEM, la policia, i totes les institucions que formen part del que s'anomena l'administració perifèrica de l'Estat, de competència exclusiva de l'Estat, no han complert mai les lleis lingüístiques de Catalunya, malgrat que a dreta llei en tenen l'obligació. I si no en tenen l'obligació, aleshores el Parlament de Catalunya queda en entredit.

Aquesta puntualització és del tot necessària si no es vol crear un miratge que ens fes veure la Generalitat de Catalunya com l'única responsable de la realitat lingüística al nostre país. El paper de l'Estat en aquest sentit és tant important o més que el de la Generalitat. I d'altra banda, ho és també el paper que han fet els ajuntaments i les diputacions per normalitzar l'ús del català a l'administració. Des d'una perspectiva territorial aquest compromís de tota l'administració local per l'ús del català també ha estat determinant per a la seva normalització. Així doncs, hi ha dos models o dos polítiques lingüístiques a Catalunya: d'una banda, la política de normalització del català de l'administració catalana (Generalitat, ajuntaments, diputacions, consells comarcals...); d'altra banda, la política de normalització del castellà per part de l'administració estatal en relació a Catalunya.

Tot i que la nostra intenció no és la de fer balanç ni crítica del procés de normalització lingüística, hem de partir d'un dibuix bàsic de la situació lingüística amb tots els seus condicionants, si volem tenir una imatge completa d'aquesta situació. El que ens interessa destacar és, a grans trets, la realitat amb què es troba una persona nouvinguda al nostre país. Recollint tot el que hem dit fins ara podem assenyalar els punts següents:

- La llengua catalana com un element d'identitat fonamental per als catalans.

² Llei 30/1992 de 26 de novembre (BOE 285, del 27), de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, modificada d'acord amb la Llei 4/1999, de 13 de gener (BOE 12, del 14): «La llengua dels procediments tramitats per l'Administració General de l'Estat és el castellà. No obstant això, els interessats que es dirigeixin als òrgans de

- L'existència de dues comunitats lingüístiques bàsiques: castellanoparlants i catalanoparlants.
- El procés d'adquisició del català com a llengua pròpia per part de moltes persones de les diverses immigracions de castellanoparlants que hi ha hagut a Catalunya, i que ha estat un clar element integrador.
- L'existència de dues polítiques lingüístiques contradictòries al nostre país: la política de normalització del castellà de l'Estat i la política de normalització del català de la Generalitat i dels governs locals.
- L'existència d'una clara dificultat per fer del català la llengua d'ús social majoritari a Catalunya.
- La presència majoritària del castellà en els mitjans de comunicació, en els productes de la indústria cultural (música, cinema, internet, etc.), i la reticència de les empreses a utilitzar el català en les comunicacions internes, externes i en l'etiquetatge.

l'Administració General de l'Estat amb seu al territori d'una comunitat autònoma també poden utilitzar la llengua que sigui cooficial en aquesta comunitat.»

1.4 Plantejament: el català, llengua d'acollida?

La pregunta que ha motivat aquest estudi és la de si el català pot esdevenir la llengua d'acollida dels nous immigrants. I per tant, la pregunta que ens fem en el fons és la de si el *català pot continuar essent una llengua d'integració* en una nova situació d'immigració que té unes característiques ben diferents de les migracions anteriors que han nodrit el nostre país. En les notes prèvies que hem anat desenvolupant sobre la immigració i el català ja hem apuntat prou coses com per posar en dubte la possibilitat que el català pugui ser la llengua d'acolliment de la immigració extracomunitària.

No obstant això, cal tenir en compte que el català ha de fer algun paper en la realitat que es troben els immigrants. D'una banda, pel fet de ser la llengua pròpia de Catalunya té unes característiques identitàries que tenen un paper molt important en els processos d'integració social de les persones. D'altra banda, pel fet que hi ha una actuació per part de l'administració i certs sectors de la societat civil per promoure l'ensenyament del català als immigrants adults extracomunitaris.

Concretament, l'objecte d'aquest estudi és el paper de l'ensenyament del català i de la incidència que pot tenir en la integració de les noves migracions. Per valorar aquesta eina de promoció de la llengua cal que ens fem una sèrie de preguntes. Aquest esforç per l'ensenyament del català als immigrants adults és necessari? És suficient? Està acompanyat per una integració lingüística en l'entorn social de relació?

Tenint en compte els punts de partida que hem anat explicant en les pàgines anteriors, ja podem plantejar una sèrie d'hipòtesis que donen cabuda a les preguntes suara formulades, i que són les següents:

Hipòtesi 1: ***El castellà funciona com la llengua d'acollida per als immigrants no comunitaris.***

Catalunya és una identitat cultural sense un estat propi que la recolzi. Per això la promoció de la cultura catalana i la seva virtut integradora estan condicionades pel tipus de competències que l'ordenament jurídic espanyol li concedeix. Pel que fa a les polítiques d'immigració, la Generalitat de Catalunya no té competències en aquesta matèria, és a dir, en la regulació del flux i els drets de la immigració.

La política lingüística de l'estat, que és l'administració que té competències en matèria d'immigració, es basa en un marc constitucional que no reconeix explícitament les llengües no espanyoles, i que a més les fa només cooficials en els seus territoris propis. A la pràctica, la política lingüística de l'estat espanyol a Catalunya, ha consistit en l'ús exclusiu del castellà i el rebuig més o menys explícit a l'ús del català en el seu àmbit, la qual cosa implica que sovint es vulnerin els drets dels ciutadans de Catalunya en aquesta matèria. A això s'hi ha d'afegir que els mitjans de comunicació pública (periodístics i d'actes públics) són en la majoria dels casos en castellà.

El fet que a Catalunya la meitat de la població tingui el castellà com a llengua materna en fa una llengua d'ús social comú, sobretot a l'àrea metropolitana de Barcelona. El pes de la repressió del català durant el franquisme, i la força impositiva del castellà en l'actualitat reforcen aquesta presència del castellà al carrer, i contribueix al fet que els catalanoparlants siguin bilingües actius, mentre que els castellanoparlants no utilitzen el català amb tanta facilitat en les seves converses amb altres. Per tant, en aquells àmbits socials en què el català no és compartit com a llengua d'ús per tothom, el castellà esdevé la llengua predominant.

Hipòtesi 2. *El català no és la llengua d'acollida dels immigrants, sinó la llengua d'integració.*

Tant per a les migracions del passat com per a les migracions actuals, el català no deixa de ser la referència d'una integració més arrelada al país, d'un accés a la cultura autòctona. A això s'hi ha d'afegir el domini del català en certs àmbits de la vida cultural i acadèmica. Per aquelles persones amb més ganes d'arrelar-se i de sentir-se partícips del devenir de la societat on viuen, el fet de parlar català marca una diferència molt clara entre ser de fora o ser d'aquí.

El català, doncs, és la segona llengua que aprenen les persones immigrants no comunitàries. Un cop han resolt la necessitat de comunicar-se per a les coses més funcionals amb castellà, pot ser que optin per aprendre el català com una manera d'aprofundir en la seva integració al país que els acull.

En l'aprenentatge del català el factor territorial és fonamental: és més fàcil aprendre'l en un poble amb una majoria de catalanoparlants que no pas a l'entorn de Barcelona, on el castellà ha esdevingut una mena de llengua franca.

Hipòtesi 3. *Les polítiques d'immigració fetes des de les institucions catalanes tenen una concreció dèbil en l'ensenyament del català.*

El discurs a favor de la integració en tots els sentits ha calat força a Catalunya, i això es traspuja en les declaracions institucionals.

A la pràctica, la manca de competència fa difícil que es puguin desenvolupar polítiques coherents, que abastin tots els aspectes de la immigració. Això fa que les polítiques d'immigració tinguin una línia poc definida i per tant una certa debilitat (pocs recursos materials i humans, etc.).

La política d'immigració de la Generalitat s'ha de basar en les competències ja assumides per a la població en general. Són els diferents departaments (ensenyament, treball, sanitat, etc.) els que en les seves directrius han de contemplar la necessitat d'atendre la immigració recent. Això porta fàcilment a la descoordinació de les actuacions en matèria d'immigració. Tot i que la

Generalitat ha creat la Secretaria per a la Immigració, en l'ensenyament del català no hi ha un interlocutor únic. Hi intervenen Política Lingüística (Departament de Cultura), Formació d'Adults (Departament de Benestar Social) i associacions de pares i mares (Departament d'Ensenyament).

Hipòtesi 4. ***L'heterogeneïtat nacional i cultural dels col·lectius d'immigrants fa que n'hi hagi amb més facilitat o receptivitat per aprendre català enfront d'altres.***

Segurament, l'origen cultural i social de les persones condiciona l'interès per aprendre català. Com que aquest és un acte voluntari, aquest condicionament té un gran pes. En aquest sentit podem formular les següents subhipòtesis:

- Podem suposar que les persones que tenen el castellà com a llengua pròpia no veuran la necessitat de fer servir el català, perquè tothom els entén.
- Aquelles persones que visquin en comunitats poliglotes (centre d'Àfrica) tindran més tendència a aprendre el català,
- Aquelles persones que provenen de països on és molt clara la relació entre llengua dominant i llengua dominada (Magrib) tindran més tendència a preferir el castellà (llengua dominant) abans que el català (llengua dominada).
- Les persones d'aquelles comunitats amb un arrelament més dèbil al país (asiàtics) és possible que fins i tot tinguin dificultats per aprendre el castellà, i que ni tan sols es plantegin d'aprendre el català.

1.5 Metodologia d'anàlisi

En aquest estudi hem utilitzat dues tècniques principals:

- a) **La recollida de dades**
- b) **L'entrevista**

Cal dir que la recollida de dades ha estat profitosa per confirmar i aprofundir en alguns aspectes de l'estudi. Però no podem considerar que tinguem les dades suficients per fer una anàlisi quantitativa sobre l'oferta de cursos. Sí que hem utilitzat les dades disponibles sobre el nombre d'immigrants extracomunitaris i la seva localització comarcal. Així com altres dades sobre les característiques d'aquesta immigració.

En canvi, la tècnica de l'entrevista ha estat fonamental per obtenir tota la informació relativa al funcionament dels cursos, a la seva implantació en el territori, i als agents socials i les institucions que hi intervenen. Com que l'objectiu d'aquest estudi és el d'analitzar l'oferta de cursos en tot el territori del Principat, hem distribuït les entrevistes en 8 comarques. Per tal de constituir la mostra d'aquestes 8 comarques i de les entrevistes realitzades a cadascuna d'elles hem tingut en compte les variables següents:

- Comarques amb major índex de persones immigrades
- Distribució geogràfica de les comarques (rural / urbà, costa / ponent)
- Característiques de la immigració a cada comarca (predomini d'uns determinats col·lectius a cada comarca)

Les **8 comarques** que han format part d'aquesta mostra són les següents:

- Alt Empordà
- Baix Camp
- Barcelonès
- Maresme

- Osona
- Tarragonès
- Segrià
- Vallès Occidental

El total d'**entrevistes realitzades són 80**. Per tal de distribuir les entrevistes realitzades, hem tingut en compte les variables següents:

- Oferta del CNL: entrevistes a responsables de la Direcció General de Política Lingüística, de l'Àrea d'Ensenyament del CNL, gestors i professorat de les diferents oficines ubicades en cada comarca de la mostra.
- Oferta dels Centres de Formació d'Adults: entrevistes a responsables de la Direcció General d'Adults, gestors i professorat dels diferents Centres de Formació d'Adults de les comarques escollides a la mostra.
- Oferta de les entitats grans: entrevistes a responsables de les entitats grans que treballen en tot el territori català (Creu Roja, Càrites, GRAMC, CCOO, UGT i Òmnium Cultural).
- Oferta de les entitats petites: entrevistes a responsables i professorat de les entitats comarcals i locals.
- Responsables d'immigració d'alguns ajuntaments.